

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ПРАКТИКА І ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОГО СТРАХУВАННЯ

Розглянуто сутність і принципи корпоративного страхування, визначаються його проблеми та шляхи розвитку в Україні

Ключові слова: страхування, страхова компанія, страховий ринок, страхувальник

Постановка проблеми. У сучасній економіці корпоративне страхування є важливим і необхідним інструментом, що забезпечує загальну економічну стабільність і безпеку господарюючих суб'єктів за допомогою ефективного захисту від різних природних, техногенних і інших несприятливих подій. Корпоративне страхування як один з найважливіших елементів ризик-менеджменту дозволяє мінімізувати або виключити втрати капіталу, бізнесу або іміджу підприємства.

В Україні усвідомлення можливостей корпоративного страхування почалося після приватизації промислових підприємств і переходу їх на самофінансування. Сьогодні система корпоративного страхування в Україні знаходиться в стадії активного формування, тому потребує відповідного наукового дослідження.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад страхування зробили такі вчені України, зокрема, В.Д.Базилевич, О.І. Барановський, О.О.Гаманкова, С.С.Осадець, Р.В. Пікус, Т.А.Ротова, Я.П.Шумелда. Питання корпоративного страхування знайшли своє відображення в працях відомих теоретиків страхової справи: А.П.Архіпова, В.Б.Гомеллі, Е.І.Івашкіна, Е.В.Коломіна, І.Б.Котлобовського, Л.А.Орланюк-Мапицької, А.П.Плешкова, В.І.Рябікіна, Ю.А.Сплетухова, К.Е.Турбіної, Т.А.Федорової, Р.Т.Юлдашева й інших економістів. Роботи цих учених зіграли величезну роль у підходах до дослідження цієї проблеми. Разом з тим, залишається актуальною необхідність теоретичного й методологічного забезпечення інституту корпоративного страхування, його адаптації до різних галузей і сфер діяльності.

Метою статті є визначення сутності та принципів корпоративного страхування у сучасних умовах, а також визначити проблеми та шляхи його розвитку в Україні.

Викладення основного матеріалу. Статистика розвинених країн свідчить, що кожні 10 років середньостатистичне підприємство зазнає значний збиток [1, 83].

На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. В Україні функціонують понад 23,7 тис. потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, аварії на кожному з яких можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій [2, 114].

За даними державної статистичної звітності, основними забруднювачами атмосферного повітря є підприємства переробної і добувної промисловості та підприємства електро- і теплоенергетики (відповідно 31% і 21% та 40% загального обсягу викидів забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення).

Викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами становлять 39% загальної кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Загалом канцерогенний ризик досяг 6,4-13,7 випадку онкологічних захворювань на 1 тисячу осіб, що значно перевищує міжнародні показники ризику [3].

У зонах можливого хімічного зараження знаходяться понад 250 адміністративно-територіальних одиниць, в яких мешкає близько 20 млн. чоловік. В Україні діє понад 1,5 тис. вибухо- і пожежонебезпечних виробництв, на яких зосереджено понад 13,6 млн. т твердих та рідких небезпечних речовин [4, 35].

Негативні наслідки від повеней і паводків проявляються на 27% території України (165 тис. кв. кілометрів), де проживає майже третина населення [5]. Щорічні збитки, пов'язані із підтопленням, оцінюються в 10-12 тис. грн./га, а в цілому майже 1,5 млрд. грн. (у 2008 році вони становили понад 5 млрд. грн.) [6].

За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО, серед 122 країн світу посідає 95 місце.

Щороку в Україні реєструється до 300 надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, внаслідок яких гинуть люди, завдаються великі економічні збитки (в середньому понад 1 млрд. грн.). Сукупні розміри прямих і опосередкованих втрат від вражаючих факторів техногенного і природного характеру з кожним роком зростають на 10-30%.

За даними Держкомстату України, в добувній промисловості ступінь зносу основних засобів становить 47,8%, в обробній – 66,8%, в енергетиці (виробництво і розподіл електроенергії, газу і води) – 60,7%, у машинобудуванні – 84,3%. В цілому по промисловості – 63%.

За даними Держгірпромнагляду щороку в Україні внаслідок аварій на підприємствах травмується понад 11 тис. осіб, 42% яких це працівники вугільної промисловості, 13% – соціально-культурної сфери та торгівлі, 10% – АПК, 9% – машинобудування, 5% – металургії, 4% – будівельної галузі.

Основними причинами виникнення техногенних аварій і катастроф та посилення негативного впливу внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в Україні є: застарілість основних фондів, зокрема природоохоронного призначення, великий обсяг транспортування, зберігання і використання небезпечних речовин, аварійний стан значної частини мереж комунального господарства, недостатня інвестиційна підтримка процесу впровадження новітніх ресурсозберігаючих і екологічно чистих технологій в екологічно небезпечних галузях промисловості, насамперед металургійній, хімічній, нафтохімічній та енергетиці; природоохоронні проблеми, пов'язані з істотними змінами стану геологічного та гідрогеологічного середовища та зумовлені закриттям нерентабельних прикладобувних підприємств, шахт і розрізів, небажання суб'єктів господарювання здійснювати заходи із запобігання аваріям та катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах тощо [3].

Формування й розвиток промислово-міських агломерацій супроводжується потужним комплексом негативних техногенних впливів на навколишнє середовище. Це є причиною значного росту кількості й масштабності комунальних аварій, випадків руйнування будинків і споруджень, приводить до незадовільного стану транспортної інфраструктури. Серйозною загрозою для суспільства є наслідки ДТП, що коштують національній економіці щорічно в розмірі 4% ВВП.

Понад 80% всіх підприємств в Україні не має страхового захисту, хоча щороку відбуваються сотні аварій і природних катастроф, у яких гинуть тисячі людей, наноситься непоправний збиток навколишньому середовищу.

Система самостраховування, до якої прибігають підприємства в таких умовах, не завжди рятує від всіх цих ризиків. Тому підприємства повинні враховувати цей фактор і завжди бути готовими до можливих випадків і відшкодування втрат, що виникають в процесі його діяльності. Компенсація зазначених втрат може здійснюватися за рахунок корпоративного страхування.

Корпоративне страхуванням – це страхування майнових інтересів підприємства і його топ-менеджерів, управління фінансовими потоками підприємства, а також соціальне забезпечення персоналу й членів його родин. Воно дозволяє збільшити капіталізацію підприємства, так як відповідне страхування забезпечує безперервність відтворювальних процесів і, як наслідок, стабільність фінансового результату діяльності економічного суб'єкта, а також сприяє зниженню собівартості товарів, робіт і послуг.

Вищезазначене дозволяє виділити наступні принципи корпоративного страхування:

– *комплексність*, що означає врахування всієї системи ризиків корпоративного клієнта;

– *комбінування страхових ризиків* забезпечує врахування можливого взаємозв'язку ризиків (знижується надлишкове страхування, найкращий ефект реалізується при проведеному комплексного страхування в одного страховика або в рамках страхового пулу);

– довгостроковість означає організацію страхових відносин страховика з корпоративним клієнтом на довгостроковій основі, що забезпечує реалізацію збиткового підходу до врегулювання претензій страховальника, оптимізацію його фінансових потоків і реальне фінансування страховиком заходів, спрямованих на зменшення ймовірності настання страхових випадків і можливого збитку у підприємства.

Розвиток корпоративного страхування, як окрему сферу діяльності фінансової системи страхування, пов'язують зі змінами в суспільному виробництві, коли ріст концентрації й централізації капіталу, на основі потреб нового технологічного способу виробництва, обумовив необхідність розвитку окремих сегментів страхового ринку [7, 131].

Деякі дослідники вважають, що кон'юнктура світового ринку корпоративного страхування змінюється циклічно, і перехід від однієї фази циклу до іншої, як правило, трапляється після крупних збитків [8].

У розвинених країнах корпоративне страхування – обов'язковий елемент соціально-економічної системи, поведінки суб'єктів господарювання, що визначається духом соціальної відповідальності бізнесу і самодисципліни.

Світовий досвід свідчить, що розвиток страхового ринку сприяє росту національної економіки в цілому, а корпоративне страхування – суб'єктів підприємницької діяльності зокрема

В Україні в епоху монополії державного страхування таких понять як комерційне страхування й управління ризиками (ризик-менеджмент) не існувало. Усвідомлення ролі ризик-менеджменту й корпоративного страхування поступово почалося після приватизації промислових підприємств і переходу їх на самофінансування. Сьогодні система корпоративного страхування в Україні знаходиться в стадії активного формування.

Обсяги корпоративного страхування в Україні неухильно зростають і становлять за експертною оцінкою в 2012 році 12,5 млрд. грн., що на 12,1% більше ніж у 2011 році. Очікується, що темпи зростання корпоративного страхування в найближчі роки дещо прискоряться і ринок у 2015 році буде становити понад 19,5 млрд. грн. страхових платежів.

Динаміка ринку корпоративного страхування свідчить про те, що за останні роки він хоча і залишається домінувати, але вже за темпами розвитку суттєво відстає від роздрібного страхування. Наприклад, з 2006 року по 2012 рік частка страхових внесків за рахунок коштів підприємств зменшилась з 65,9% до 60,1%. Аналіз фінансового результату страхової діяльності страховиків показує, що корпоративне страхування приносить страховикам понад 80% прибутків, а решта 20% – припадає на роздрібне страхування.

Не зважаючи на зростання економічного потенціалу, корпоративний сектор вітчизняної економіки дещо зменшує частку витрат на страховий захист, зокрема з 2006 року по 2012 рік частка корпоративного страхування відносно ВВП зменшилась з 1,31% до 0,84%.

Практика корпоративного страхування в Україні переважно обмежена страхуванням окремих ризиків корпоративних клієнтів. До 2012 року корпоративне страхування широко застосовувалося в обслуговуванні фінансових потоків економічних суб'єктів і було спрямоване на мінімізацію оподаткування за рахунок різних схем квазістрахування.

Відсутність чіткої державної політики у сфері корпоративного страхування привела до того, що в цій сфері поширена корупція не тільки серед державних підприємств, але й приватних. При цьому держава досі несе на собі ризики, пов'язані з цивільною відповідальністю корпоративного сектору. До цього часу немає обов'язкового страхування відповідальності роботодавця. Багато ризиків у сфері професійної відповідальності покриті в недостатній мірі, а також немає відповідного страхового захисту для членів професійних асоціацій.

У сучасних умовах розвитку корпоративного страхування в нашій країні сприяє вплив наступних факторів:

- обмеження державних гарантій через недостачу бюджетних ресурсів;
- ріст приватного сектору;
- старіння виробничих фондів більшості підприємств, що обумовлює їхню високу схильність до різних ризиків;

– застосування в промисловості та аграрному секторі застарілих технологій, що створюють небезпеку для учасників виробництва й навколишнього природного середовища;

– нестабільність економічної ситуації у світі.

Світова фінансова криза сприяла підвищенню стратифікації між клієнтами страхових компаній, появи у них двох протилежних стратегій. Фінансові труднощі, з одного боку, змусили ряд середніх і малих підприємств відмовитися від страхування, але, з іншого боку, з тих же причин великі промислові холдинги, усвідомлюючи свою фінансову уразливість при настанні великих страхових випадків, зберегли попит на страхування. Адаже в умовах, коли позичкові ресурси фактично недоступні, і відповідно швидко залучити кошти на відшкодування шкоди та ліквідацію наслідків аварії неможливо, навпаки, зростає актуальність використання страхових механізмів для підтримки фінансової стабільності підприємств.

Позитивним наслідком кризи є також оптимізація страхових продуктів, пропонуєваних на ринку корпоративного страхування. Все частіше підприємства отримують можливість сплачувати страхові премії в розстрочку, визначати свій набір ризиків, які підлягають страховому захисту, а не страхуватися "від усіх ризиків", знижуються страхові суми, збільшується розмір франшизи.

Проте, можливості вітчизняних страхових компаній із страхового захисту крупних збитків залишаються низькими: обмежений доступ до міжнародного ринку перестраховування, існує не досконала система стимулювання до більш широкого використання можливостей корпоративного страхування, не ефективно використовуються резерви попереджувальних заходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Для розв'язання проблем розвитку корпоративного страхування пропонується УСПП, Федерації профспілок України, Федерації роботодавців України та іншим зацікавленим міністерства, відомства та організаціям програму розвитку корпоративного страхування на довгостроковий період, яка б дозволила вирішити наступні завдання для корпоративного сектору економіки: скорочення та збільшення фінансових потоків, зменшення оподаткування, мінімізацію ризиків, скорочення витрат на страхування, підвищення капіталізації, підвищення мотивації персоналу та соціальної відповідальності бізнесу.

Список використаних літературних джерел:

1. *Ивашкин Е.И.* Теоретические основы, практика и принципы корпоративного страхования // Финансовый менеджмент. – 2005. – №1. – С. 83-89.
2. *Бородина Наталья Анатоліївна.* Техногенно-екологічні ризики і управління екологічною безпекою потенційно небезпечних підприємств (на прикладі виробництв із гальванічними процесами): Дис... канд. наук: 21.06.01 – 2007. – С. 173.
3. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102818.html.
4. *Бендюг Владислав Іванович.* Система оцінки техногенної безпеки промислових підприємств: методологія та алгоритм розрахунку: Дис... канд. техн. наук: 21.06.01 / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". – К., 2005. – С.193
5. Інформаційно-аналітична довідка щодо проблем комплексного протипаводкового захисту територій регіонів України від катастрофічних паводків та мінімізації збитків від шкідливої дії вод // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.scwm.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=512&Itemid=20
6. Довідка до розгляду на засіданні Ради національної безпеки і оборони України питання "Про стан житлово-комунального господарства України та основні напрями його реформування" // <http://www.rainbow.gov.ua/files/2006/1219ese1.pdf>
7. *Натальин Алексей Александрович.* Развитие корпоративного страхования в условиях рынка: диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.10. – Саранск, 2006. – 172 с.
8. Витале М. Глобальный взгляд на корпоративное страхование // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.insur-info.ru/interviews/650/>

ЗАЛЕТОВ Олександр Миколайович – кандидат економічних наук, доцент кафедри страхування ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана".

Стаття надійшла до редакції: 30.01.2013 р.